

AGRÁRREFORM – TELEPÍTÉS

Az agrárreform és a kolonizációról szóló törvény a szocialista forradalomból sarjadt új állam megszilárdítását szolgálta – tanítottuk már a negyvenes években iskoláinkban.

Utólag inkább az agrárreform és a kolonizáció összefüggéseit kellene megérteni.

Földreform nélkül aligha lehetett volna végrehajtani a tervbe vett kolonizációt, mely a győztes ország etnikai alapjainak megszilárdítását szolgálta. A kolonizációhoz szükséges földalapot az állam által kisajátított földek szolgáltatták.

Újra csak szülőföldünk, Vajdaság volt a betelepítendő föld. Vajdaságban kellett betelepítéssel a többségi nemzet, a szerbység meggyőző többségét elérni, az 50%-ot jóval meghaladót.

Nemzetvédelmi szempontból bölcsnek ígérkezett a nemzetközi megegyezéssel jogfosztott és elűzött németek helyébe szerbeket, délszlávokat betelepíteni. A táj újabb kori történetéből tudjuk, hogy az első világháború után az akkori földreformmal kisajátított magyar nagybirtok, most a kisajátított német birtok szolgáltatta a telepítéshez szükséges földalapot nagy hányadát.

Újra „ígéret földje” lett a táj. Legnagyobb vonzása a német többségű telepítéseknek volt. Első osztályú, karbantartott földek, nagy határú fejlett települések. Az új telepítés ezeket vette célba. Bácskában voltak szép számmal ilyen települések. Abban a Bácskában, melyről így ír Herceg János: „A régi Bácskában nagyon büszkék voltak rá, hogy ez a megye (Bács-Bodrog) fizette a legtöbb adót. Magyarországon, mivel a kataszteri tiszta jövedelme huszonhat millió korona volt, több, mint az egész Horvátországé, több, mint a tizenöt erdélyi vármegye minden néven nevezett jövedelme.” (Herceg J.: Bácskai kivándorlók – Bori I.: Ember, táj, történelem)

„A szerbek Bácskának mindig is különleges stratégiai jelentőséget tulajdonítottak, és ezért ezt a területet célozták meg mindig a legnagyobb állami betelepítések, mind a két világháború között, mind pedig a második világháború után, de napjainkban is” – írja Mirnics Károly – Demográfiai jellemzők, társadalmi mutatókban (MTT könyvtár 3, Szabadka, 2000, 25. oldal).

Bánátban is voltak igen gazdag, fejlett települések. Nem is említve a németek számát a városokban – akiket elűldöztek 1945-ben. Példaként Pancsovát említjük csak: 1921-ben az összlakosság 19 394. Ennek 48%-a szerb-hor-

vát.” Az össz szlávtság már 49,8%. A német lakosság 37,4%, a magyar 7,9, a német-magyar együtt 45,3%. A zsidókat, akik rendszerint magyarnak, vagy németnek számítottak, nem százalékban, számmal mutatja ki a statisztika: 599 zsidó. Nem volt tehát meggyőző többségben a nemzetalkotó elem sem a városban sem a környéken, hol relatív többségben éltek nem szlávok:

„Jönnek az új kolonisták” – mondogatták a székelyek, akik már őslakóknak számítottak 1946-ban. Alig több mint egy emberöltő alatt beilleszkedtek ebbe a néptarkaságba és most mint őslakók várták a jövevényeket, az új honfoglalókat, akik egy más állameszme új őrei lettek (nem úgy, mint ők az akkori végeken). Földtelenek, mint amilyenek ők voltak 1883-ban.

Hát ilyenek jöttek erre a csöpp határra. „A magyar útra” – hol a magyarok többsége él, nemigen jutott belőlük. – Ott nem volt német ház. Egy részük a hegyekből jött, ezeknek nehezebb volt. „A kicsi föld is nagyknak tűnt, ha kapálásra került a sor” – mesélték az ötvenes években.

A törpe faluhatárból (cca 3600 kat. h.) 800 holdnyit lehetett összehozni az új telepítéshez. 700 kat. h.-nyi német földet és kb. 100 holdnyi kincstárit. Hivatalos adatok szerint 818 kat. h. volt a rendelkezésre bocsátott földalap.

A magánbirtok korlátozása itt mindössze pár őslakos családot érintett. A telepítéshez szükséges földalapot a német földek adták. – „Őket szépen elzavarták” – magyarázták az őslakók. Már nem láthatták azokat, akik birtokukba léptek.

A reform – a telepítés, az említett alaphoz igazodott. 257 agrárérdekelt került a megőrzött listára. Ezen a listán az őslakosok agrárérdekeltjei vannak. Magyarok, szlovákok, elvéve 2–3 szerb név. Az új telepések nevével egy másik listán találkoztam: hatvan-egynéhány, németek helyébe jött, magát szerbnek valló család lett székelycink új sorstársa.

Az említett földalapot meghirdetett elvek szerint osztották ki – erősítgetik valamennyien az őslakosok: az új telepések 6–8 holdas birtokokat, berendezett házat kaptak. Az őslakosok 2, 3, 4 hold földet, de házat is igényelhettek és kaptak. A kritérium a család szociális helyzete, a családtagok száma volt. A népfelszabadító háborúban résztvevők előnyöket élveztek. Az elesett harcosok hozzátartozói nagyobb támogatásra számíthattak.

A végrehajtott betelepítés után Vojlovica, a valamikori Hertelendyfalva, továbbra is megőrizte kisebbségi település jellegét: a magyarok és a szlovákok a falu lakosságának többségét alkották. Az 1953-as népszámlálási adatok szerint a magyarok, szlovákok mint őslakók a lakosság 84%-át képezték. Ilyen jellegét később veszítette el: a máig tartó idetelepülők folyamatát a gyáripari fejlődés indította el.

A levegő szennyezettsége, Pancsova rossz híre miatt időnként stagnál a falu ilyen mesterséges szaporulata.

A környék, a város, szűkebb pátriánk, Vajdaság etnikai képe gyorsan változott a végrehajtott agrárreform után. A tartomány napjainkban is folyó betelepítése, elszerbesítése eredményesebb volt, és gyorsabban ment végbe, mint a leszólt magyarosítás a Monarchiában.

Most a nem szerb lakosság alkotja a lakosság mintegy egyharmadát. 1918-ban, az impériumváltás évében, kb. ennyi volt a szerb lakosság. Az emlékeztetés szándékával mondjuk el, hogy a magyarok és a németek 1945-ben, az összlakosság többségét képezték Vajdaságban. Nemcsak a vidék népessége válto-

zott. A tartomány lakosságának mesterséges szaporulata a városokban a leg-
szembeötlőbb. Mindez új viszonyulások kezdetét jelentette a várossal egybe-
nőtt Vojlovicán is. Az 1924-es népszámlálási adatok szerint Pancsován 50%-
nyi volt a nemzetalkotó délszlávság, 1991-ben 72,72%.

Vojlovica őslakói emberségesen fogadták új sorstársaikat. Zárt közösségük
gyorsabban oldódott. Ennek bizonyítékai a szaporodó vegyes házasságok. Ezt
a jelenséget a 60-as évektől akár külön tanulmányban érdemes kísérni.

A kolonisták beilleszkedése gyorsnak mondható. „Mi több – mondanák a
székelyek – alighogy idejöttek, hangadók lettek. – Hogy milyen földművesek,
gazdák lettek volna, nem lehet tudni – magyarázzatják az őslakók – mert ők
lettek itt a szövetkezeti alapon történő társulások, a „zadrugázás” kezdemé-
nyezői: a soraikból kevés volt az olyan, aki a kapott birtokkal próbálkozott
volna, aki a maga embere szeretett volna lenni. – A közös, a társadalmi vagyon
nagy kedvelői voltak – mondogatják róluk ma is a „régii” vojlovicaiak.

Az 1946-os földreformot egy másik oldaláról is vizsgálhatjuk.

A földbirtok 20 ha-ra való korlátozása vetette meg a társadalmi vagyon alap-
jait a mezőgazdaságban és az új rendszer oldalára állította a nincstelenek nagy
hányadát. Ezekből, mint tudjuk, sok volt a magyar népességben. A törvénynek
toborzó jellege is volt. Ez a toborzás nem egyforma eredménnyel járt az ősla-
kosok és a jövevények közt. A krónikásra vár a megválaszolás, miért vonakod-
tak a magyar agrárproletárok jobban a kollektív gazdálkodástól, mint az új
telepesek. A választ keresve hosszú beszélgetéseket folytattam érkezésem utá-
ni években az agrárérdekeltekkel; őslakosokkal, újjakkal (kolonistákkal). Év-
tizedek távlatából is érdekesek ezek a vallomások: A más égaljhoz szokott
kolonisták, látván az új haza munkatempóját, a beláthatatlan vetések tábláit,
az államilag is támogatott kollektív gazdálkodásban láttak nagyobb biztonsá-
got. Nem véletlen, hogy a kolonisták „betagosodása” tömeges volt szerte Vaj-
daságban: A telepítő szocialista állam is így tudott jobban gondot vezetni te-
lepeseiről, akik egyben, mint mondtuk, az ország etnikai alapjainak erősíté-
sét szolgálták. A helyi sajtó, a Pančevac, a hivatalos politika szócsöve az öt-
venes években is, a zadrugáktól reméli a falu szocialista átalakulását, a társa-
dalmi vagyon erősödését, a bér munka felszámolását. Bár már a fölvásárlás jo-
gát is megkapták a zadrugák, még mindig gyengék az eredményeik. 1954-ben
még mindig a háború előtti termelés szintjét szeretnék elérni (Pančevac, 1954.
május 28.)

A várt földosztást az őslakosok másként élték meg.

A zöngéje a dolognak az volt, hogy a kiosztott földeket a zadrugába terel-
gették és hogy a dolgozni alig tudó, a tájat alig ismerő jövevényekről már az
érkezésüket követő években úgy beszéltek, hogy ők itt a korszerű gazdálkodás
úttörői és élcsapata – magyarázták a székelyek: „Ahogy idejöttek, máris
igazgattak.” A szlovákok külön zadrugát csináltak Janošik névvel és a jobb
ellenőrzés reményével.

Beszélgetéseinkből kiderült, hogy az új telepesek a gyors mechanizáció re-
ményében kínálták fel a kapott földeket az alakuló szövetkezeteknek.

Az első, a Budućnost általános mezőgazdasági szövetkezet esetében is így
volt ez: Az alapítók névjegyzékében 14+3 kolonista családról volt szó 1946-
ban. A hivatalos bejegyzés 1947 februárjában történt.

Mint alapítók, úttörők voltak, de már az első években a tömegszervezetek által felkínált önkéntes munkaerővel kellett menteni a „zadruga” terméshozamait, ezek betakarítását. Az ilyen akciók után a Budućnost (Jövő) név halatára tréfák, heccelődések indultak a sarkokra kiálló beszélgetők és a kocsmákban poharazgatók közt: Ha ilyen lesz a jövőnk, mint amilyen a Budućnost, hát reápaciltunk (ráfizettünk).

Az új, korszerű gazdálkodás látott képe sok gondra adott okot: A zadrugákba tömörülő kolonisták falvaiban, különösen a volt német falvakban zuhanásszerűen esett a termelés, mentek tönkre a földek. Egész faluhatárok lettek áldozatai az úttörő gazdálkodásnak. A vojlovicaiak által jól ismert Franzfeldet (Kraljevićevo – majd Kačarevo) Cirokfalvának nevezték a környék őslakói, mert fölverte a földeket a vadcirok. Itt, Vojlovicán, derűt keltőek voltak a zadrugák nagygyűlései is, melyeken jelentős helye volt a beszámolóknak az ország külpolitikai helyzetének. Melyeken a „relégió” elleni harcról is gyakran esett szó. A tévhitről, a babonákról is, mert ezek rosszul befolyásolják a termelést. Termelés helyett osztályharcra, kitartásra buzdított nem egy helyi vezető – főleg az új telepések közül való. A kor effajta esendőségeit már felejtik székelyeink.

A zadrugák megmaradt ügyvezetésében pénzhiányról szóló jelentések halmozásával, bankkölcsonök fizetésével járó problémákkal, törlesztések elhalasztását követelő kérelmekkel szembesül a kutató. Lassan történt, helyesebben meg sem történt a zadrugák többségében a várt talpra állás.

A hatvanas években is ilyen című írások kísérik a zadrugák mozgalmait: „Većina zadruga radi sa gubitkom” – A zadrugák többsége veszteséggel működik. Pančevac, 1964. VI. 17.

A mezőgazdaság nem jó foglalkozás hírében állt tájainkon az ötvenes-hatvanas években. Erről tanúskodik egy, a középiskolákba indulók közt végzett felmérés, melynek eredménye ilyen címmel jelent meg a helyi lapban: „Niko neće u poljoprivredu” (Senki nem akar mezőgazdasággal, földműveléssel foglalkozni). Az elemit elvégzők közt alig akadt olyan, aki a mezőgazdaságban látott volna jövőt. Többségük olyan pályát választott, mely elhelyezkedést biztosít a fejlődő gyáripárban.

A felvirágzást, a válság átvészelését a kisebb szövetkezetek összevonásával szerették volna elérni. Így került sor Vojlovicán is 1952 decemberében a Budućnost, a Janošik és a pancsevói Napred zadrugák egyesülésére:

Budućnost	106
Janošik	24
Napred	20 = 150 betagosult háztartás.

Az új szövetkezet a Komuna nevet vette föl. Ettől, természetesen, nem született újjá. A sajtóban további biztatások, az átszervezésekkel járó reménykedések, de érkeznek már olyan hírek is, hogy traktort privátok is vásárolhatnak és ez a lehetőség a zadrugák végét jelezte. A Pančevac hetilap hasábjairól lekerülnek a zadrugák, helyüket az épülő gyárakra vonatkozó cikkek foglalják el. A zadrugák csődjét kutatva a vojlovica határban is szétnéztem. A szomszédomat kértem meg, kocsikázzunk egy kicsit, hogy megismerjem a határt. A jó öreg Bačanji az ostora hegyével mutogatta, melyik a zadruga földje, melyik nem. Csakhamar felismertem a különbséget. Még a kezdet ismert nehézségeit

figyelembevée is, szembetűnően nagyok voltak a különbségek a magán- és a közös birtok között. Nemcsak a vojlovicai határban!

Ezektől a „különbségektől” óckodtak székelyeink. Szorgalmuk mellett szegénységük is ráhajtotta őket a közelmúltban a belterjes gazdálkodásra.

Már pár holdból is meg tudtak élni. Most ezeket az „agyonművelt” földet kellett volna bevinni a közösbe. Az ötvenes években már heccelődtek is a zadrugák számlájára: – Elmegyek egy kicsit pihenni a zadrugába. Kapálni pénzért. Még mindig könnyebb, mintha a sógoromnak kapálok.

Az én dolgom természetesen az, hogy emlékeztessenek a történések sorrendjére:

Az első szövetkezetek itt is a városból kezdeményezett fogyasztói szövetkezetek voltak, melyek a betagosult polgároknak olcsóbbá tették a beszerzést – főleg az élelmiszerek beszerzését – aminek jelentősége volt a háború utáni „pontos világban”. „Pontos világnak” nevezték a székelyek a pontrendszerrel kategorizált „garantált ellátást”, amikor is jegyre kaptuk a zsírt, húst, egyebet, aminek volt jelentősége, de a lakosság többségét a háborús világra, a megszállás éveire emlékeztette:

– Akkor is sorba kellett állni az élelemért – emlékeztetnek.

A fogyasztói szövetkezetek jelentőségét a volt tagok is elismerik, de nem tudják, mi lett a pénzbetétekkel és azok kamataival, és hogy mennyit tenne az ki ma kamatokkal együtt.

A fogyasztó szövetkezetek után jöttek az említett termelőszövetkezet típusú társulások. Ezek is hamar lejáródtak: örökösük a vojlovicai Zmaj földműves-szövetkezet volt – A mindennel foglalkozó – mondják utólag az őslakók.

Az aránylag rövid életű próbálkozásokból a legeredményesebb a lakossággal kialakult együttműködés volt. A „kooperáció” néven ismert. Egyfajta társult termelés, azaz a szövetkezet szolgálatainak igénybevétele szerződéses alapon: a géppark igénybevétele vetőmagbeszerzés, terményfölvásárlás, csibekeltetés, anyaállatok beszerzése, koncentrát-, műtrágyabeszerzés etc. Minderről utólag elismerően szólnak, de úgy vélik, hogy a zadrugák elhalása úgy kezdődött, hogy a paraszt is megvehette már a traktort, hármas ekét, kombájnt, egyebet, és hogy a zadrugák természetes halállal múltak ki.

A zadrugák csődje az agrár háború utáni kilátástalansága miatt kezdődik el ebben a faluban is. A földtől való menekülés szorította háttérbe, verte szét a megszokott értelemben vett falut, alakította munkásteleppé. A magyar agrárproletárok a földjuttatás után is proletárok maradtak. Birtokocskáik életképtelenek voltak. Nem biztosították a család megélhetését. Egy részük napszámból él. Idénymunkát vállal az állami birtokon.

MELLÉKLET

Az 1946-os törvénnyel kezdődik a falu átalakulása, mely ma is tart. Lényege a lépéstartás, az alakulni tudás; megváltozott körülmények között, nemegyszer kényszerhelyzetben.

Ma már tudják, hogy csak az olyan ember cselekszik helyesen, amelyik megmaradni akar, amelyik alakulni tud. Az alakulás életképességet jelent. A felgyorsult fejlődés szorításaiban szerteágazóak az emberi sorsok. Sokfelé ágaznak a volt agrárérdekeltek sorsai is:

A parasztokból munkások lesznek, a munkásokból néha parasztok. Ilyenek is vannak a változó faluban. Mi több, az ilyenek lettek a maguk erejéből a

törpchatár új birtokosai, új urai; a maguk urai. Nemegyszer a kitanult szakma után kanyarodtak vissza a földhöz. Azokról is szólni kell, akik kétszer-háromszor is váltottak, de talpra álltak, tovább léptek, meggazdagodtak. Ilyen ember a környéken is ismert Burány István vojlovicai mészáros, kinek korszerű hús-feldolgozó üzeme, üzlete van. Példakép! Olyanokat is számon tart a falu, akik nyugdíjba vonulásuk után ülték föl a traktorra, vették kezükbe az elhanyagolt birtokot. Ősz fejjel nemegyszer. Az agrárérdekeltek szinte jelentéktelen része választotta a földművelést, mint megélhetési lehetőséget.

Nagy volt itt a földtől való megszabadulás a fölszabadulást követő években és annak még ára lehet – erősítgetik ma is. A nyomás éveiben beadták a közösbe, vagy sokan első alkalommal eladták a földet, vergődjön velük, aki akar. Az ilyenek természetesen a városban, a gyárakban keresték a munkát, a megélhetés zavartalanabb lehetőségét.

„Bejutni” próbálnak és a bejutás alatt mindig rendes munkaviszonyt értenek, mely biztosítja a havi fizetést. Ehhez nemegyszer kapcsolatok, ajánlás, ritkábban pénz is kellett. Nem csak diploma. De utólag azt mondják, hogy megérte. A nagy nyomás azokat érte, akiknek nem volt rendes iskolai végzettsége. A háborút követő években sok volt a képzetlen munkás. A népegyetem továbbképző tanfolyamai tömegesek voltak. Mindenki tanulni akart és ez nagy dolog volt: Önként, belátásból, vagy kényszerből akarták bepótolni a lemaradást. Az ügyesebbek a gyárak mellett részesültek úgynevezett belső szakképesítésben. Mindez a felemelkedést szolgálta, az alakulást tette lehetővé. Egyesek nem bírták ki ezt a szünni nem akaró alakulást, átállást és a nagyvilágban keresték a jövőjüket. Nem kevés a számuk. Az ötvenes években kezdődő kivándorlás emelkedő vonalat mutat.

„Van már belőlünk elég a nagyvilágban: Németben, Ausztráliában, Ausztriában, de főleg Svédben.” Saroktól sarokig alig van már olyan ház, melynek ne lenne valakije a nagyvilágban. A háztáji földek az öregedő itthoniakra maradnak. Jó autókon jönnek időnként haza a külföldön élők. Karácsonyra, hús-vétra, és hintik a magot, mely gyorsan kikel a fiatalokban. Nótákkal üzengetnek egymásnak: „Messze van a kicsi falum.” A falunk pacsírtája, Biszák Júlia is onnan énekel nekünk.

A földművelés rossz távlatai, a munkahelyhiány indítják útnak a fiatalokat már az 50-es években. Előbb szórványos, majd sorsunk alakulását kísérő jelenség a kivándorlás.

Ma 50 körül van az eladó házak száma Vojlovicán. Ettől valamivel több a külföldre vándorolt fiatal családok száma. Nem új jelenség a kivándorlás. Megérkeztek már az első nyugdíjasok is külföldön szerzett nyugdíjjal, mely ott kicsi. Itthon nagy. A szívnek is jobban esik itthon, de hol itt a teljes öröm? A gyerekek ott maradtak. Idegen nekik a szülőknek kedves, régi haza.

A kivándorlással járó családközösségek felbomlása, szétválása egész közösségünk jelensége. A kor jelensége is, melynek gyermekei vagyunk. Számolni kell vele. Az üresedő határ egy részét a földdel foglalkozók veszik meg – alacsony áron. Ezekből alakul a falu új farmer típusú gazdarétege. A „régis falu”, az „élő falu” képviselőinek tartják magukat. Valamennyi a maga embere, a maga ura. Bőségben élnek, sok munkával. Jól felszerelt, gyarapodó birtokaik talán visszahozzák a földbe vetett hitet. Modern, nagy házakat építenek. Ezek a hosszúra nyúlt szegénység álmai. Félig üresen állnak és lakókra várnak. Sza-

porodik a számuk. Az agrár válságos éveiben 1945–1955-ben alakult ki a „polutánok” – felemások széles rétege: A gyárban dolgozó és a maradék földet szorgalmasan, belterjesen művelő, vagy ahogy ma fogalmaznak, a kétféle dolgozó ember. Az ilyen már hozzá is vásárol a földesekéhez, különösen ha közeli földekről van szó.

Az ilyen földbarát munkások száma szaporodóban van.

A földet, ha van még, szívesen művelik a kiérdemelt nyugdíjasok is. A keretet különösen.

– Istenem, milyen az élet – meséli öreg ismerősöm. – Gondolja meg, újra divatba jött a föld. Ó istenem, tán jó is, hogy így van.

Az öregek, kik a faluhoz kötődnek, jószágot is tartanak a városba költözött fiataloknak. Mert azok ott vettek, kaptak lakást. Az emeleten élő fiatalok szívesen járnak haza az unokákkal apóhoz, anyóhoz. Néha már „dedához – babához”. Mindezt lassan kezdik megérteni, elfogadni, mert ez a sors igazi arca.

Nem csak ebben a faluban.

A városba átköltözötték száma állandó növekedést mutat. A kolonistákból alig maradt a faluban.

A magát védő, a megmaradni akaró falut – egy érdekes jelenség kíséri, amiről szólni kell:

A havi fizetéses képzett fiatalok hétvégi házaikról, melyek szaporodóban vannak: Néha apró mintabirtokok, gyümölcsösök a város peremén, a homokon, a környéken, hétvégi házzal. A hétvégi házakkal rendelkezők többsége gyári munkás, gyárban dolgozó: technikus, technológus, képzett munkás, mérnök. Hogy is lenne másként?

Vojlovica problémáit a falut körülvevő gyárkomplexumok oldották meg. Az agrárreformnak más volt a fő küldetése. A kudarcot vallott kísérlet alapjaiban rázta meg falvainkat, de nem tudta szétverni a földbe vetett hitet.

A földdel való bíbelődés nemcsak múltidéző – inkább az életképesség jele.

Az alakulni tudók, egyre nagyobb, egyre korszerűbb házakat építenek maguknak. Az ilyen vállalkozáshoz nem kell sok pénz. Egymásnak dolgoznak a sokféle foglalkozást ismerő vojlovicaiak. Nincs már olyan szakma, melynek ne lenne rangos képviselője a faluban. Ez a kalákára emlékeztető rangos építkezés, az épülő ház udvarán megterített asztalok, az asztalokon feltálalt ételek, italok korántsem egy mostoha sors képei. A lábvetés, az itt maradás, az itteni élet vállalását kell ebben felismerni. Az ilyen módos házak felépítéséhez a külföldi pénzek is hozzájárulnak, de itt épül a ház, a hajlék, ami összehozza a családot, a barátokat, ismerősöket. Reménykedésre ad okot. Az itthon lakók néha nekikeseredve építik az ilyen házakat, hogy legyen hova visszatérni az idegenbe szakadtaknak, akik évek elteltével is státus nélkül, ahogy ők mondják, meghosszabbított toleranciával élnek, dolgoznak, itt meg állnak az üres házak. – Hogy megjön-e az eszük, nem tudni. Most biztos jobb, hogy ott vannak. Mert ami itt van, az már a semmihez lesz hasonló – mondják egyre többen.

EPILÓGUS

Az 1946-os törvényhez fűzött elvárásokból egy valósult meg maradéktalanul: Vajdaság újabb betelepítése, mely ezúttal a szerbség abszolút többségét eredményezte. A törvényhez fűzött más elvárások, mint amilyen a szocialista

viszonyok eluralkodása a mezőgazdaságban, a bérmunka beszüntetése. Ötven év távlatából és az eredmények ismeretében akár el is hanyagolhatók.

A törvény végrehajtásával másfél évszázad álma teljesült be. Ennyi idő telt el az 1848. évi híres Karlócán megtartott májusi szkupstinától, az első szerb vajda, Stevan Šupljikac szobrának leleplezéséig Pancsován.

Az esemény szolgált indítékkul a nem tervezett epilógushoz.

154 év telt el kitarító betelepítések jegyében. A békés, befogadó táj végigjénzte a különféle zászlókkal induló honfoglalókat. Valamennyi a maga földjének tudta, vallotta Európa ismert éléstárát. A szünni nem akaró betelepítések eredményeként németesedett, szerbesedett, magyarosodott a táj. A történelem szerencsére lejegyezte gazdáinak sorrendjét és idejét; de azt is, hogy mit bírt el ez a táj a mögöttünk lévő évezredben: „Nincs talán a Kárpát-medencének földdarabja, amelyet annyi vér és könny áztatott mint az, amelyről könyvünk beszél. A történelem, mintha hóhércmunkát végzett volna és az abban résztvevők, még a nemes lelkek is, elborzadtak a látottaktól. – Mi azt szeretnénk ha „békévé oldaná az emlékezés” mindazt ami ezer éven át történt velünk!” – írja Bori Imre Ember, táj, történelem című könyvének előszavában. Talán egy ilyen kíváncsival indulhatnánk a következő évezred felé. Az időnként elért etnikai fölényhez ugyanis hozzájárultak azok is, kik eltűnésükkel, elköltözésükkel saját hazájuk másik vidékére, elűzetésükkel, néha fizikai kiirtásokkal segítették valamelyik nép fölényét.

Fogadjuk be ezeket is kegyelettel emlékezetünkbe. Jómagam nem szívesen veszem számba az időnként tízezres, százezres nagyságrendű elűzötteket, kivégzetteket.

Ilyen a táj története, mely nekünk most szülőföld és sors adta haza.

A császárhú katona északra néz, magyaráltak a promoválók, és ebben jelképet, üzenetet látnak. 1848 üzenetei nem egyértelműek a tájon. A forradalmat sem egyformán értelmezték, használták ki az itt élő népek. Mi a forradalom üzeneteit hallgatva fogadtuk el sorsunk kényszerűségeit a világosí fegyverletétel után, mert egy nép csak akkor cselekszik helyesen, ha megmaradni akar. 1849-ben nem élt már a vajda, sem Petőfi, aki a világszabadság kivívása érdekében állt be magyarnak. A nemzet lelkébe költözött át ugyanúgy, mint a 13 aradi, akik közül három volt magyar, és tíz nem magyar akart a forradalom mártírja lenni, köztük Damjanich is. Szobraink arra néznek, amerre fordítjuk őket. Szemléletünket kellene úgy fordítani, hogy elfogadja a más véleményt, a más értékelést. 1956-ban pedig egy tarthatatlan parancsuralmi rendszer megdöntésére indítottunk el egy olyan folyamatot, ami ma zajlik a posztkommunista társadalmakban. Ekkor mondta rólunk Albert Camus, a nagy francia író, hogy a magyarok egymaguk többet tettek egy tarthatatlan rendszer fölszámolására, mint egész Európa. 1848 üzenetével indultunk az Európai Közösség felé is. Bárhogy is éltük meg 1848–49 eseményeit, találkozni kellene, ha máshol nem, Európa küszöbén.

Itt találkozhatunk jobbik önmagunkkal is, mert a frusztrált posztkommunista térségben még mindig nemzeti zászlókkal toboroznak. A kommunizmus utópiáját a retrográd nemzetállam gyanús koncepciója váltja fel.

Miután kialakult végre, ennyi betelepítés után, az egyértelmű kisebbségi sors. Ilyen sorsunkból kiindulva folytathatunk dialógust – jövőnk érdekében 1848 üzeneteiről, hagytékáról és az Európa felé vezető útról.

Temerin, 2002. április 7.